

BOEKENPOST

TWEEAANDELIJKS TIJDSCHRIFT VOOR LIEFHEBBERS VAN BOEKEN, PREnten, STRIPS EN BOEKCURIOSA

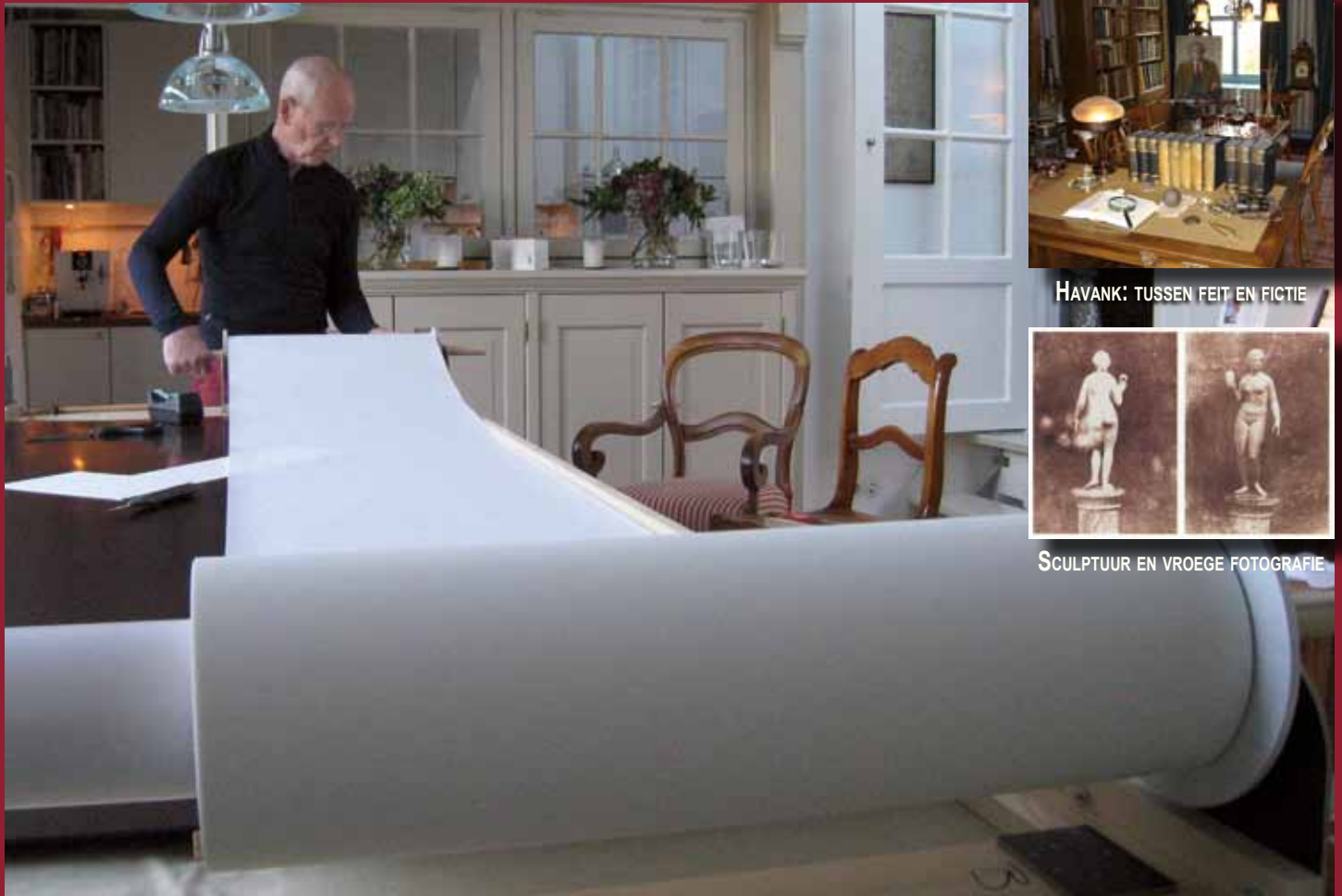
PREntenMAKER

GIJS ELZINGA

VAN EINDIG ZIJN IN EEUWIGHEID

MINIATUURBOEKJES ONDER DE LOEP

HAVANK: TUSSEN FEIT EN FICTIE

SCULPTUUR EN VROEGE FOTOGRAFIE

NIEUWE COLUMNIST

WIM HAZEU

VERDER IN DIT NUMMER:

- Winkeldagboek: De toekomst van het boek ligt in de kwaliteit
- Een nieuwe hoofdredacteur
- Scherp en gevoelig, Cornelis Verhoeven als autobiografisch schrijver
- Simon Carmiggelt in het Permuseum
- Grafiek van L. Alma Tadema
- Het stripleven van Urbanus
- Index Boekenpost 2013
- 'De kat', een bijzondere strip
- Agenda
- Pas verschenen boeken
- Berichten uit boekenland
- Het bureau & zo: op bezoek bij Dick Zandbergen
- Het leenboek van Wylre als puzzelboekje

Van eindig zijn in eeuwigheid

'Work in progress' van Gijs Elzinga

Door Janneke van der Veer

Prentenmaker Gijs Elzinga (1940) ontmoette ik eind november 2012 in Haarlem bij de presentatie van de vijfde editie van Mooi Marginaal. Zijn dichtbundel Onvangbaar behoorde tot de selectie van de mooiste marginale drukwerken uit de jaren 2010 en 2011. Hij vertelde toen over een nieuw project: een vijftien meter lange rol met prenten en gedichten. Alle reden om hem in zijn woonplaats Muiden op te zoeken voor een gesprek over dit bijzondere project.*

Ogenscheinlijk heeft de professionele achtergrond van Gijs Elzinga weinig te maken met het maken van prenten. Hij studeerde medicijnen en specialiseerde zich tot fysioloog. Vervolgens deed hij vele jaren wetenschappelijk onderzoek bij de Vrije Universiteit (VU) in Amsterdam. In 1981 werd hij hoogleraar aan deze universiteit. Zijn carrière kreeg eind 1990 een wending toen hij de overstap maakte naar het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM). Hier werd hij verantwoordelijk voor de poot volksgezondheid. Vanuit deze functie kwamen er verschillende internationale taken op zijn pad. Zo raakte hij rond 1993 betrokken bij de mondiale tuberculosebestrijding; vijf jaar later werd hij binnen de World Health Organization (WHO) voorzitter van de programma's ter bestrijding van tuberculose. In zijn loopbaan is steeds een groot beroep gedaan op zijn analytisch, probleemoplossend vermogen. In de loop van het gesprek blijkt dat hij op vergelijkbare wijze de (technische) problemen oplost waarmee hij wordt geconfronteerd bij het maken van prenten. Daarbij gaat hij niets uit de weg. Moeilijkheden zijn er om opgelost te worden, is zijn grondhouding.

Met behulp van een zelfgebouwde snij-installatie en een stanleymes sneed Gijs Elzinga de rollen papier.

Van viool naar grafiek

Hoe is Gijs Elzinga prentenmaker geworden? Voor een goed begrip vertelt hij eerst iets over zijn jeugd. 'Ik ben geboren in Ternaard, een dorp in het noorden van Friesland, bij de Waddenzee. Mijn vader was er huisarts en speelde in zijn vrije tijd viool. Hij vond dat een van z'n kinderen ook vioolles moest krijgen. Om de een of andere reden werd ik dat. Voor de muzieklessen moest ik naar Dokkum. Ik had er les van een vreselijke leraar, een die niet met kinderen kon omgaan. Hij stond te stampvoeten als ik een noot verkeerd speelde. Op mijn dertiende vond ik het genoeg en heb ik tegen mijn vader gezegd dat ik niet meer ging. Ik heb toen de viool in de kist gelegd en er niet meer naar omgekeken.'

Het droogrek dat de oplage van 12 stuks bepaalde.

Vele jaren later kwam de viool echter toch weer in beeld. 'Tijdens mijn werk op de VU werd ik me er steeds meer van bewust dat mijn werk zeer introvert was. Het ging om het opstellen van hypothesen, theorievorming. Ik was heel rationeel bezig. Nogal eenzijdig, vond ik. Mijn gevoelskant kwam tekort. Wat te doen? Toen dacht ik terug aan de vioollessen van vroeger. Misschien was het een idee om weer viool te gaan spelen.' Elzinga nam toen les bij een violist uit het Amsterdams Philharmonisch Orkest. Al gauw kwam hij er echter achter dat het niet ging. 'Het lukt me niet zo te spelen als me voor ogen stond. Heel frustrerend. Opnieuw legde ik de viool in de kist. Nu voorgoed. Ik moest dus op zoek naar iets anders. Omdat ik nogal vaardig met m'n handen ben, dacht ik aan grafiek. Daarbij sprak ik met mezelf af dat ik niet meteen een drukpers mocht kopen. Het mocht niet zo gaan als met de viool. Ik moest eerst laten zien dat ik het kon en dan de volgende stap nemen.'

Aldus begon Elzinga eerst met een lepeltje te drukken, daarna kwam er een klein handpersje. 'Toen ik dat beheerste, heb ik een oude mangel gekocht en

Prent uit het verhaal van de schepping bij het subthema 'Geest'.

die omgebouwd tot pers. Zo oefende ik in het maken van prenten.' Tegelijkertijd schreef hij gedichten, iets waar hij tijdens z'n studie al mee was begonnen. Ook daarbij ging hij planmatig te werk. 'Ik ben een poos in Amerika geweest en daar kun je Poetry studeren. Dus bestaan er handboeken over. Die heb ik bestudeerd.'

Het 'oefenen' in het maken van gedichten en prenten deed hij vooral in vakanties. 'Ik kon dat niet combineren met mijn werk. Het vroeg zo'n andere houding. Een weekend was te kort om steeds om te schakelen.' Ondanks de beperkte tijd die hij eraan kon besteden, merkte hij tot zijn vreugde dat er een positieve ontwikkeling was. 'Het ging steeds beter. Daardoor begon de gedachte post te vatten dat het maken van grafiek ook iets kon zijn waarmee ik actief kon zijn na mijn pensionering. Bovendien begon ik voorzichtig aan een echte pers te denken. Ik vond dat ik nu wel zo ver was dat ik er een mocht aanschaffen.'

Dat plan kwam in een stroomversnelling na een ontmoeting met margedrukker Jan Keijser. 'Hij stelde voor dat ik een proefpers zou kopen. Ik nam toen de Eickhoff proefpers over van Dick Jalink. Daar mankeerde wel het een en ander aan. Nadat ik heb hem had opgeknapt, heb ik er een poos mee gewerkt. Maar helemaal ideaal was

Het gedicht 'Geest' wordt tussen de beide beelden gedrukt. Bij elkaar vormt het drukwerk de uitwerking van het onderwerp 'Geest' uit het verhaal van de mens.

dat niet. Bij grafisch kunstenaar Dick Berendes zag ik toen een Korrex proefpers. Die pers sprake me meer aan. Op zeker moment vond Dick een Korrex te koop in Rotterdam. Die heb ik gekocht en opgeknapt.' 'Ik verdiende hem toen', voegt hij er lachend aan toe.

Grote projecten

In 2005 ging hij als ambtenaar met pensioen. Er kwam daardoor ruimte voor nieuwe projecten. Daarbij stelde hij zichzelf een aantal voorwaarden:

- de prenten moesten groter zijn dan het formaat 32 x 40 cm dat hij tot dan had gemaakt;
- de prenten moesten grafische samenhang hebben;
- de emotionele inhoud moest worden verhoogd;
- de prenten moesten binnen een thema passen.

De eerste twee voorwaarden waren nogal technisch van aard. Het realiseren daarvan zou niet zo moeilijk zijn. Maar hoe moesten de derde en de vierde voorwaarde gerealiseerd worden? 'Ik besloot dicht bij mezelf te blijven en uit te gaan van de gedichten die ik al had

Geest

Enkel dit woord!

Dit woord dat maar geen antwoord
geeft op wat er leeft in mij.

De vraag lijkt ongehoord.

Het wat, hoe, en waarom,
de wapening van mijn betonnen

logica, blijkt krachteloos. Het
bouwsel brokkelt af tot op
het fundament waarop ik meen

te staan. En beelden - zon, de aarde,
water, vader - geven geen
licht dat zicht biedt op dit zijn.

Wat blijft is mijn
ontzag.

geschreven. Uit ieder gedicht heb ik vervolgens een kernzin gehaald. Elk van deze kernzinnen zou het thema van een project kunnen zijn. Uit ieder project zouden zo'n twintig prenten kunnen voortkomen. Zo had ik in 2006 dertien kernzinnen. Genoeg voor de rest van mijn leven.'

Zijn eerste thema werd 'Onvangbaar', ontleend aan het gedicht 'Bestemming'. Voor dit project selecteerde hij een aantal eerder gemaakte prenten en maakte hij nieuwe. Een succesvol project. Zo werd de reeks prenten met bijbehorende gedichten in 2012 geëxposeerd in Museum Jan van der Togt in Amstelveen; een tentoonstelling die in januari-februari 2014 te zien is in Kasteel Geldrop. Tevens werd de gelijknamige dichtbundel, die naast de gedichten foto's van de prenten bevat, bekroond tijdens Mooi Marginaal 2010-2011.

Twee verhalen

Na dit project werd het tijd voor de voorbereiding van een project rond de tweede kernzin: 'van eindig zijn in eeuwigheid' uit het gedicht 'De Vuurvogel'. Tijdens een vakantie in de Pyreneeën werkte Gijs Elzinga het plan uit. Zijn uitgangspunt was dat het een verhalend geheel moest zijn, een combinatie van het scheppingsverhaal en het verhaal van de mens. Elk verhaal zou worden uitgewerkt in tien subthema's. Zeven ontleende hij aan de scheppingsdagen: 'licht', 'plaats', 'aard', 'gesternte', 'vleugels', 'gaan' en 'gedaan'. Deze onderwerpen vulde hij aan met 'begin', 'einde' en 'geest'. Het laatste onderwerp is ontleend aan de nulde dag, toen er nog niks was. Per verhaal zou dat tien prenten opleveren, en daarnaast nog een titelpagina en een colofon, bij elkaar dus 22 drukwerken. Natuurlijk op groot formaat – 70 x 50 cm –, zoals hij zich dat in 2005 als voorwaarde had gesteld. 'Het idee is om het scheppingsverhaal te vertellen in tien grote beelden en het verhaal van de mens in twintig kleine met daartussen steeds een gedicht die dan samen het formaat van een grote prent hebben.'

Over de vorm had hij van meet af strikte ideeën. Ook hierin zouden begin en einde elkaar moeten raken, zodat het thema 'Van eindig zijn in eeuwigheid' op ultieme wijze tot z'n recht zou komen. 'Ik stelde me een soort strip met een lengte van vijftien meter voor, een leporello. Maar niet van aan elkaar geplakte prenten. Ik wilde de prenten achter elkaar op een rol drukken.' Het gaat te ver om hier alle technische problemen uit de doeken te doen waarmee Elzinga bij de realisatie van zijn idee werd geconfronteerd, maar het waren er heel wat. Zo moest hij zijn pers aanpassen en een speciaal droogrek maken waar hij de rollen in zou kunnen leggen. 'De hoogte van de kelder waarin ik mijn atelier heb, bepaalde de hoogte van het droogrek. Er bleek ruimte te zijn voor twaalf rollen. Dus besloot ik dat de oplage twaalf zou zijn.'

Zoals steeds ging hij de problemen niet uit de weg. Hij analyseerde ze en zocht een oplossing. Een voorbeeld is de wijze waarop de twaalf te bedrukken rollen papier met het juiste formaat tot stand kwamen. 'Aanvankelijk koos ik voor Japans papier van een Canadese internetfirma, maar dat werd te duur. Ik vond dat ik dat nog niet had verdiend. Ik zocht verder en kwam uit op een combinatie van polyester en cellulose – sterk papier met een ambachtelijke uitstraling. Ik kocht een grote rol van één meter breed. Veel te breed voor mijn pers. De breedte mocht maximaal 49,7 cm zijn. De rol papier moest dus worden gesneden. Via internet vond ik een firma die dat wilde doen, maar dan moest het papier wel op een koker zitten met een diameter van 7 cm. Het papier zat echter helemaal niet op een koker. Hoe nu verder?' Elzinga bedacht het volgende. Op de grote eettafel – 'een oude senaatstafel van de VU' – bouwde hij heel ingenieus een snijinstallatie. Met een stanleymes sneed hij vervolgens de grote rol papier tot twaalf rollen papier, elk met een lengte van vijftien meter en een breedte van 49,7 cm, plus nog honderd meter oefenpapier.

Behalve met de technische aspecten hield hij zich ook al gauw bezig met het ontwerpen van de prenten. Zoals bij eerdere prenten richtte hij zich eerst op het beeld. Hiervoor maakt hij gebruik van linoleum dat

Prenten bij subthema 'Gesternte' uit het verhaal van de mens, links een ondervoed kind uit Afrika en rechts een 'papkind'. Het gedicht dat ertussen komt, moet nog worden geschreven.

'Melkweg met maan', prent bij het subthema 'Gesternte' uit het verhaal van de schepping.

hij op betontriplex verlijmt. Dat biedt de mogelijkheid tot verschillende technieken: lino-snede, puzzeltechniek en sjabloonteknik.

Toen een groot deel van het beeld klaar was, begon hij met het schrijven van de gedichten. 'Ik heb eerst drie proefgedichten gemaakt, rond de onderwerpen "geest", "begin" en "gedaan". Daarbij hanteerde ik vier uitgangspunten. Ze moesten leesbaar zijn, met elkaar samenhangen en betrekking hebben op beide verhaallijnen. Bovendien besloot ik een vrije versvorm toe te passen. Over de eerste drie gedichten ben ik redelijk tevreden. Ik wil in onze vakantie in oktober verder gaan met schrijven.' Overigens gaat Elzinga de gedichten niet zelf zetten en drukken. 'Ik heb m'n handen vol aan het drukken van het beeld en alle technische problemen. Tekst zetten en drukken vraagt weer andere kennis en vaardigheden. Het wordt me te veel me ook daarin nog te verdiepen. Daarom heb ik Dick Berendes gevraagd om dit deel van het project op zich te nemen. Als alle beelden zijn gedrukt, komt hij hier om de gedichten ertussen te drukken.'

Inmiddels is Elzinga zelf al begonnen met het drukken van de beelden. Met grote behoedzaamheid wordt elk beeld op de rol gedrukt. De legpuzzeltechniek stelt hem in staat om in één drukgang meerdere kleuren te drukken. Hij licht toe: 'Bij de legpuzzeltechniek zaag je je beeld in stukjes om die vervolgens apart in te inkten. Daarna leg je de puzzel in elkaar en

maakt een veelkleurige afdruk.' Desondanks moet de rol voor een bepaalde prent vaak meer dan één keer door de pers worden geleid. Het is dus een project met aanzienlijke risico's. 'Het moet in één keer goed. Bij losse prenten kun je bij een misdruk een nieuw vel papier pakken. Bij het drukken op een rol kan dat niet.'

Presentatie

Ten tijde van het interview – september 2013 – staat er zo'n 20 procent van het geheel op de rol. De verwachting is dat het project in april 2014 wordt afgerond. Over de presentatie ervan heeft Elzinga ook al duidelijke ideeën. 'Daar zoeken we een mooie plaats voor. Misschien weer in Museum Jan van der Togt? Ik wil dan een constructie maken met een centrale kolom, bijvoorbeeld van een grote pvc-buis van 2,5 meter, met daaraan een aantal staaldraden die een stalen hoepel met een diameter van 5 meter op 2 meter hoogte houden. Daaraan wordt met magneetjes de 15 meter lange strook met prenten en gedichten gehangen.

Mensen kunnen er dan omheen lopen.' Met dit laatste wordt dan nogmaals het thema 'Van eindig zijn in eeuwigheid' uitgedrukt.

Zoals gezegd zal de oplage twaalf zijn. Een daarvan wordt gepresenteerd zoals hier beschreven. Van een aantal van de andere elf gaat Elzinga boeken maken, waarschijnlijk met een omslag in leer. Maar zover is het nog niet. 'Eerst verder met ontwerpen, schrijven en drukken. Daarna de presentatie. En dan zien we wel verder.'

www.gijzelzinga.nl

Voorzichtig wordt de rol door de pers geleid.